

Tiesībsargs: "Tiesības zināt savas tiesības un pienākumus"

Kur meklēt tiesības?

- Personas tiesības uz informāciju izriet no Satversmes 100. panta pirmā teikuma, kas noteic, ka: *"Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus"*. Nacionālā regulējuma līmenī šīs tiesības privātpersonām plašāk skaidrotas Informācijas atklātības likumā.
- Lai gan Eiropas Cilvēktiesību konvencijā tiesības uz informāciju nav tieši noteiktas Konvencijas tekstā, Eiropas Cilvēktiesību tiesa šādas tiesības kā daļu no tiesībām uz vārda brīvību ir atzinusi 2016. gada spriedumā Helsinku biedrības lietā pret Ungāriju (*"Magyar Helsinki Bizottság v Hungary"* – *Maģār Helsinki bizotšāg*)
- Valsts pārvaldes informācijas pieejamība ir daļa no labas pārvaldības principa. Labas pārvaldības princips ir konstitucionāls vispārējais tiesību princips, kas netieši ietverts Latvijas Republikas Satversmē un ir atzīts par Eiropas Savienības pamattiesību. Labas pārvaldības princips tieši nostiprināts Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. panta piektajā daļā, un tajā ietverto noteikumu mērķis ir panākt, lai valsts pārvalde ievērotu privātpersonas tiesības un tiesiskās intereses.
- Tradicionāli informācijas atklātība tiek aplūkota kā veids, kādā sabiedrība var kontrolēt valsts rīcības tiesiskumu. Taču tas ir arī veids, kādā valsts var skaidrot savus lēmumus un veicināt sabiedrības izpratni par savām tiesībām un pienākumiem.

Kā komunicēt ar sabiedrību?

- Informācija ir priekšnoteikums tam, lai sabiedrības locekļi zinātu un spētu pilntiesīgi piedalīties sabiedrības procesos. Iedzīvotāji nedrīkst tikt pārsteigti ar negaidītiem likumiem, kuru uzliktie pienākumi viņiem nav saprotami.

- Valsts pārvalde ir sarežģīta, tomēr iedzīvotājam nebūtu jābūt vajadzīgai jurista palīdzībai, lai sekotu līdzī likumdevēja un valsts pārvaldes rīcībai. Tas pats attiecas arī uz pašvaldībām un to saistošajiem noteikumiem. Valstij ir jāskaidro sava rīcība, pieņemtie lēmumi un noteikumi veidā, kas ir pieejams sabiedrības locekļiem. Kā pozitīvu piemēru valsts praksē šeit var minēt Latvijas Vēstneša portālu “Par likumu un valsti”, kurā saprotamā veidā tiek publicēti gan likumu skaidrojumi, gan sniegtas e-konsultācijas.
- Iedzīvotājiem ir jāzina, kur meklēt valsts pārvaldes un likumdevēja informāciju, tādēļ valstij ir jāorganizē kvalitatīva un pārskatāma sistēma informācijas publicēšanai. Valstij arī jāizmanto dažādi ceļi, lai sasniegtu visus sabiedrības locekļus - arī tos, kas nedraudzējas ar modernajām tehnoloģijām.

Kas atbild par sniegto informāciju vai tās trūkumu?

- Valsts ir atbildīga par informāciju, ko tā publicē sabiedrībai. Vienlaikus valsts arī ir uzticamākais avots, jo var garantēt informācijas autentiskumu. Apzinoties šo monopolu, sabiedrības informēšana nav “peļņu nesoša uzņēmējdarbība”, bet gan valsts pienākums.
- Valsts var veicināt to, lai sabiedrības locekļi savas nezināšanas dēļ necieš negatīvas sekas. Piemērs varētu būt jaunākās nodokļu reformas izmaiņas. Vai sabiedrībai ir pietiekami daudz informācijas par jaunākajām nodokļu regulējuma izmaiņām? Vai valsts ir gatava tam, ka gada beigās daudzi tieši nelielo algu saņēmēji var attapties ar nodokļu parādiem?
- Valstij jau pieņemot lēmumus, ir jādomā, kā tos mērķtiecīgi skaidrot sabiedrībai. Tā nevar būt novēlota reakcija, reaģējot tikai uz pirmajām negatīvajām sekām.